

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา และศึกษาผลการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และออกแบบการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study) บทนี้ ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดในประเด็นเกี่ยวกับการเลือกกรณีศึกษา ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การเลือกกรณีศึกษา

การเลือกกรณีศึกษา ผู้วิจัยพิจารณาจากมหาวิทยาลัยที่มีการดำเนินการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งในประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยแห่งเดียวที่ดำเนินการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาดังกล่าวคือ ศูนย์จิตตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา เปิดสอนในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

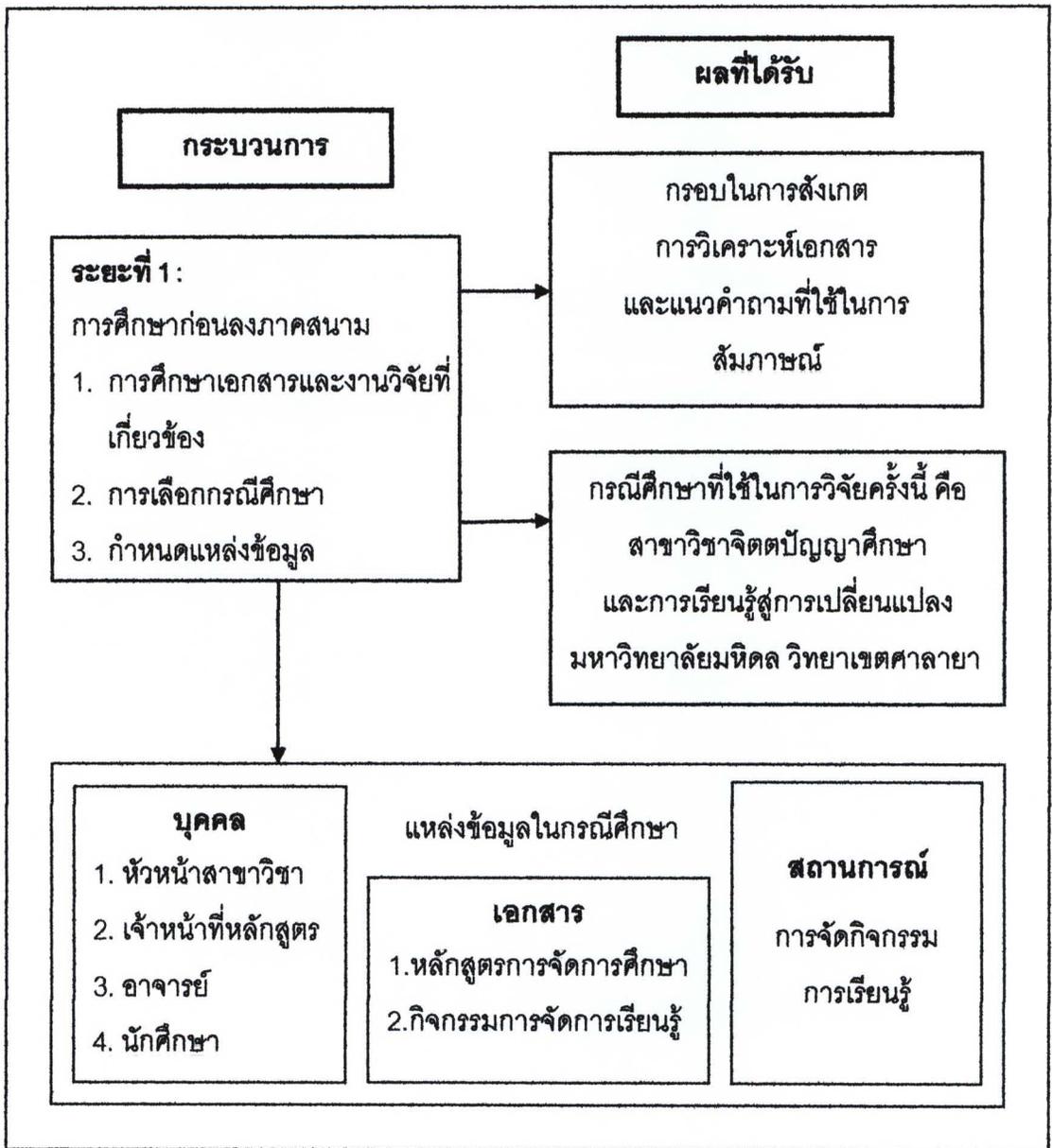
บัณฑิตวิทยาลัยและศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เปิดสอนนักศึกษารุ่นที่ 1 หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (หลักสูตร “จศจป”) ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2551 มีนักศึกษาจำนวน 14 คน และในปีการศึกษา 2552 มีนักศึกษารุ่นที่ 2 จำนวน 12 คน รวมมีนักศึกษาทั้งสิ้น 26 คน มีอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรจำนวน 7 ท่าน ประกอบกับมีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันต่าง ๆ เป็นอาจารย์พิเศษจำนวน 22 ท่าน

3.2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาเพื่อใช้ศึกษาในการตอบปัญหาการวิจัยแล้วจึงวางแผนกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 4 ระยะเวลาคือ ช่วงของการศึกษาก่อนลงภาคสนาม จนกระทั่งเป็นการศึกษาภาคสนาม ระยะเวลาต่อมาเป็นการจัดกระทำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม และช่วงระยะท้ายสุดเป็นการนำเสนอข้อมูลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 ระยะเวลาที่ 1 การศึกษาก่อนลงภาคสนาม

การศึกษาก่อนลงภาคสนามเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยเตรียมตัวเข้าสู่สนามกรณีศึกษา โดยการศึกษเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ปรัชญาพื้นฐาน หลักการ และเป้าหมายของการจัดการศึกษา รวมถึงแนวคิดการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน และการจัดการศึกษาในอุดมศึกษา ตามลำดับ เพื่อกำหนดแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล และกำหนดแหล่งข้อมูล ดังแผนภาพที่ 3.1

แผนภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการศึกษาก่อนการลงภาคสนาม

3.2.2 ระยะเวลาที่ 2 การศึกษาภาคสนาม

ผู้วิจัยได้วางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนลงภาคสนามแบบเปิดเผย (Overt) ที่นักวิจัยเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามโดยเปิดเผยสถานภาพความเป็นนักวิจัยแก่ผู้ให้ข้อมูล และได้กำหนดช่วงระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยวางแผนครอบคลุมตัวแปรทุกตัวที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ดังแสดงในตารางที่ 3.1-3.2

ตารางที่ 3.1 แผนการศึกษาภาคสนามช่วงที่ 1

ระยะเวลา	กิจกรรม	แหล่งข้อมูล
<p>ช่วงที่ 1 เป็นการเก็บข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ของสาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ติดต่อเจ้าหน้าที่ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินการวิจัย 2. นำจดหมายขออนุญาตและขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล จากภาควิชาเสนอต่อหัวหน้าสาขาวิชา 3. เก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของสาขาวิชา (ด้วยวิธีการสังเกต) 4. ศึกษาหลักสูตรในการจัดการเรียนรู้ของสาขาวิชาโดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ 5. สังเกตการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนและลักษณะของผู้เรียนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ 	<ul style="list-style-type: none"> - หัวหน้าสาขาวิชา - เจ้าหน้าที่หลักสูตร - เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ <p><u>เครื่องมือ</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. แบบบันทึกการสังเกตการจัดการเรียนรู้ 2. แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร 3. แบบบันทึกการสังเกตคุณลักษณะของผู้เรียน

ช่วงแรกของการศึกษาภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลบริบททั่วไปของการจัดการเรียนรู้ของสาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับกว้างเกี่ยวกับสภาพและบริบททั่วไปของพื้นที่กรณีศึกษาได้แก่ ประวัติ ปรัชญา วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสาขาวิชา รวมทั้งข้อมูลทั่วไปของสาขาวิชาได้แก่ จำนวนบุคลากร จำนวนนักศึกษา หลักสูตรการจัดการศึกษา แผนการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร การสังเกตสภาพแวดล้อมทางสังคม การสังเกตการจัด

กิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 30 วัน โดยเริ่มจากการเข้าพบเจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตร และหัวหน้าสาขาวิชาเพื่อขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูล ดำเนินการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและบริบททั่วไปของสาขาวิชา และดำเนินการสังเกตเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured interview or Formal interview) ที่มีการกำหนดเป็นแบบสัมภาษณ์ขึ้นใช้ประกอบกับการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่มีข้อมูลที่ลึกซึ้งซึ่งเป็นพิเศษตามความต้องการของผู้วิจัย นำมาซึ่งข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

สำหรับการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ซึ่งเป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยเข้าไปเกี่ยวข้องหรือร่วมกิจกรรมในสนามด้วย เมื่อผู้วิจัยพบสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้จากการสังเกตผู้วิจัยจึงต้องมีการซักถามให้เกิดความเข้าใจและจดบันทึกเรื่องราวที่ได้รับทราบมาทำให้ผู้วิจัยพบเห็นแบบแผนพฤติกรรมสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของบุคคลและความหมายของพฤติกรรมนั้นได้ ร่วมกับวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non - participant observation) ซึ่งเป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยไม่ต้องการให้ผู้ถูกสังเกตถูกรบกวนด้วยผู้สังเกต ผู้วิจัยจึงไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในสนามซึ่งการที่ผู้วิจัยเป็นคนที่ยอยู่นอกกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ละเอียดเหมือนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจึงเหมาะในการเข้าสู่สนามในระยะแรกและใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในระยะต่อมาหรือขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในสนาม ทั้งนี้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมผู้วิจัยตระหนักว่าจะสังเกตอะไรปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้น การบันทึกเรื่องราวนั้นใน การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมสามารถกระทำได้ในขณะสังเกตแต่อาจไม่สะดวกบันทึกเรื่องราวพร้อมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจึงบันทึกเมื่อเสร็จจากการสังเกต ในขณะที่สังเกตหรือบันทึกนั้นผู้วิจัยได้ตีความและตรวจสอบลักษณะต่าง ๆ ของกิจกรรมไปด้วย

ในช่วงแรกนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคการเข้าถึงข้อมูลคือ การสร้างสัมพันธ (Rapport) ซึ่งผู้วิจัยทำความรู้จักกับผู้ให้ข้อมูลว่าผู้วิจัยเข้ามาในสนามกรณีศึกษา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย นอกจากนี้ยังประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ ขอความ

ร่วมมือเป็นหนังสือบันทึกข้อความ โทรศัพท์ติดต่อ และสนทนาผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail)

ตารางที่ 3.2 แผนการศึกษาภาคสนามช่วงที่ 2

ระยะเวลา	กิจกรรม	แหล่งข้อมูล
<p>ช่วงที่ 2</p> <p>เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษาและผลการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้</p>	<p>1. สัมภาษณ์อาจารย์ถึงปรัชญา วัตถุประสงค์ หลักการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งกระบวนการออกแบบการจัดการเรียนรู้</p> <p>2. การล้อมวงสนทนาโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบสุนทรียสนทนาตามวิธีการปฏิบัติของแนวคิดจิตตปัญญาร่วมกับอาจารย์และนักศึกษา สนทนาในประเด็นของการจัดการเรียนรู้ของอาจารย์ในชั้นเรียน การแสดงบทบาทของอาจารย์และนักศึกษาในการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้</p> <p>3. สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับนักศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเองหลังจากการเรียนรู้</p>	<p>- อาจารย์</p> <p>- นักศึกษา</p> <p><u>เครื่องมือ</u></p> <p>1. แนวทางการสัมภาษณ์และการสนทนา</p> <p>2. แบบบันทึกการสัมภาษณ์และการสนทนา</p> <p>3. แบบบันทึกการสังเกตคุณลักษณะของผู้เรียน</p>

ช่วงสุดท้าย เป็นการเก็บข้อมูลเฉพาะบริบทของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการของการจัดการเรียนรู้ และทำการศึกษาผลการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักศึกษา โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและแบบเจาะลึก นั่งล้อมวงสนทนาโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบสุนทรียสนทนาตามวิธีการปฏิบัติของแนวคิดจิตตปัญญา รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม การศึกษาในช่วงนี้ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 60 วัน

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในช่วงนี้ เพื่อเปิดกว้างคำตอบที่ได้ที่ผู้วิจัยไม่ได้กำหนดกรอบแนวคิดแต่มีความคิดทางด้านทฤษฎีเรื่องนั้น ๆ อยู่บ้างแล้วและใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยมีจุดสนใจเฉพาะ (Focus interview) ที่ผู้วิจัยรู้ว่าอยากได้ข้อมูลอะไรมีจุดที่ตนเองสนใจอยู่แล้ว และพยายามใช้คำถามที่เชื่อมโยงหรือดึงเอาผู้ถูกสัมภาษณ์ให้เข้ามาสู่จุดที่ผู้วิจัยสนใจ โดยอาศัยเทคนิคการเข้าถึงข้อมูลคือ การใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ การสร้างสัมพันธ (Rapport) กับผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล และเป็นประโยชน์ต่อการได้ข้อมูลที่สำคัญ การสัมภาษณ์ด้วยการระดมกล่อมเกล่า (Probe) เป็นการกระตุ้นผู้ให้ข้อมูลเปิดเผยข้อมูลให้มากที่สุด

ในการเก็บข้อมูลในช่วงสุดท้ายนั้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการล้อมวงสนทนาโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบสุนทรียสนทนาตามวิธีการปฏิบัติของแนวคิดจิตตปัญญา ร่วมกับอาจารย์และนักศึกษา ในประเด็นของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเองหลังจากผ่านกระบวนการจัดเรียนรู้นบนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาอย่างใคร่ครวญหรือที่เรียกว่า สุนทรียสนทนา (Dialogue/ Bohmian Dialogue)

3.2.3 ระยะที่ 3 การจัดกระทำข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เข้าสู่สนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนต่อไปที่ต้องกระทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การจัดกระทำข้อมูล ได้แก่ การลดทอนข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล ตามลำดับดังนี้

การลดทอนข้อมูล เนื่องจากในแต่ละวันผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูลภาคสนามแบบละเอียด (Full field note) หลังจากนั้นผู้วิจัยนำมาอ่านทบทวน และลงความเห็นเบื้องต้น แล้วพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้เกี่ยวข้องกับประเด็นในการศึกษา และนำมาเขียนประเด็นในการศึกษาเอาไว้ให้ชัดเจน อีกทั้งผู้วิจัยยังได้เพิ่มเติมข้อคิดเห็นหรือประเด็นวิเคราะห์ในเรื่องนั้น ๆ

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นที่ยังไม่มีความชัดเจน และนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล 3 ประการ ได้แก่ การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) การวิเคราะห์โดยจำแนกข้อมูล (Typological analysis) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant comparative analysis)

การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลใน 3 ระดับมาวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ผู้วิจัยคัดเลือกข้อมูลที่ได้มาจากแบบบันทึก

ภาคสนาม การสัมภาษณ์ และข้อมูลจากเอกสาร มาสร้างข้อสรุปทันทีหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำมากำหนดคำที่เป็นดัชนีกับคำที่มีความหมายร่วมกัน และนำข้อมูลที่ทำได้มาหาความสัมพันธ์ และสุดท้ายผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ส่วนประกอบมาเปรียบเทียบคุณลักษณะ ประเภท จำนวน แล้วสร้างข้อสรุปจากผลของการเปรียบเทียบ

การวิเคราะห์โดยจำแนกข้อมูล (Typological analysis) เมื่อผู้วิจัยลงสนามกรณีศึกษาด้วยการสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยได้กำหนดคำที่เป็นดัชนี และจำแนกกลุ่มคำที่เกี่ยวข้องกับคำที่เป็นดัชนี สำหรับข้อมูลจากการสังเกต ผู้วิจัยจำแนกข้อมูลออกเป็น 6 ประการคือ พฤติกรรม แบบแผนของพฤติกรรม ความหมาย การมีส่วนร่วม ความสัมพันธ์ และฉาก

การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant comparative analysis) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูลมาวิเคราะห์หาความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูลตั้งแต่ 2 ชุดขึ้นไป การใช้วิธีการเปรียบเทียบหรือวิเคราะห์เช่นนี้ จะนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรมและการสร้างทฤษฎีโดยใช้วิธีการสร้างข้อสรุปจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ

การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทำการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ไปตรวจสอบด้วยการสนทนากลุ่มในวงล้อมสนทนา และนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล (Data triangulation) โดยที่ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลากัน แหล่งสถานที่ ต่างสถานที่กัน และผู้ให้ข้อมูลต่างกัน ซึ่งเป็นการตรวจสอบด้านความถูกต้องของข้อมูลว่า เมื่อเวลาต่างกัน ต่างสถานที่กัน และผู้ให้ข้อมูลที่ต่างบุคคลกันแล้วข้อมูลที่ได้อาจจะเหมือนกันหรือไม่ ดำเนินการตรวจสอบความเป็นจริงของข้อมูล (Methodological triangulation) โดยการสังเกต การวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ ประกอบกับการดำเนินการตรวจสอบด้านความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ที่เกี่ยวข้องว่า ผู้วิจัยตีความหมายถูกหรือไม่อย่างไร และเนื่องจากผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเวลานาน จนสามารถตรวจสอบและเข้าใจประเด็นสำคัญได้อย่างถูกต้อง รวมถึงการตรวจสอบความเป็นไปได้ของข้อมูลในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นว่า “สมเหตุสมผลหรือไม่” ข้อมูลหลักฐานอ่อนไปหรือไม่ สมควรจะหาหลักฐานต่าง ๆ ต่อไปอีกหรือไม่

3.2.4 ระยะเวลาที่ 4 การนำเสนอข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพยายามสร้างมโนทัศน์ของสภาพการณ์ธรรมชาติจากข้อมูลที่ได้มา เป็นการสร้างภาพรวมจากเหตุการณ์ย่อย ๆ ทั้งหลายที่เกิดจากเหตุการณ์ที่พบ ซึ่งเป็นลักษณะของการอุปนัย (Inductive Approach) จากนั้นเขียนรายงานการวิจัยแบบพรรณนา (Description) และพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาระบบออกเป็นผลการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา และผลการศึกษามผลการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและแบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์เอกสาร และการล้อมวงสนทนา ด้วยวิธีการสนทนายสนทนาตามแนวทางจิตตปัญญา มีอุปกรณ์ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ สมุดบันทึก เทปบันทึกเสียง กล้องวิดีโอ และกล้องถ่ายรูป มีแนวทางในการดำเนินการดังต่อไปนี้

3.3.1 การสังเกต ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยสังเกตจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยมีหลักสำคัญ คือ มีการวางแผนการสังเกตอย่างรอบคอบ ชัดเจน มีการจดบันทึกการสังเกตอย่างเป็นระบบและมีการระมัดระวังในเรื่องของความตรงและความเที่ยงในการแปลผลการสังเกต และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสังเกตจากสภาพบริบทของห้องเรียน และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา ผู้วิจัยยึดกรอบแนวคิดของ Lofland (อ้างถึงในนิศา ชูโต, 2545) ซึ่งประกอบด้วยกรอบแนวคิด 6 ด้าน ดังนี้ การกระทำ (Acts) กิจกรรม (Activities) ความหมาย (Meanings) ผู้วิจัยสังเกตการณ์ให้ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรม โดยคำพูดแสดงออกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา รวมทั้งผลการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การมีส่วนร่วม (Participation) ความสัมพันธ์ (Relationship) และสถานที่ (Setting)

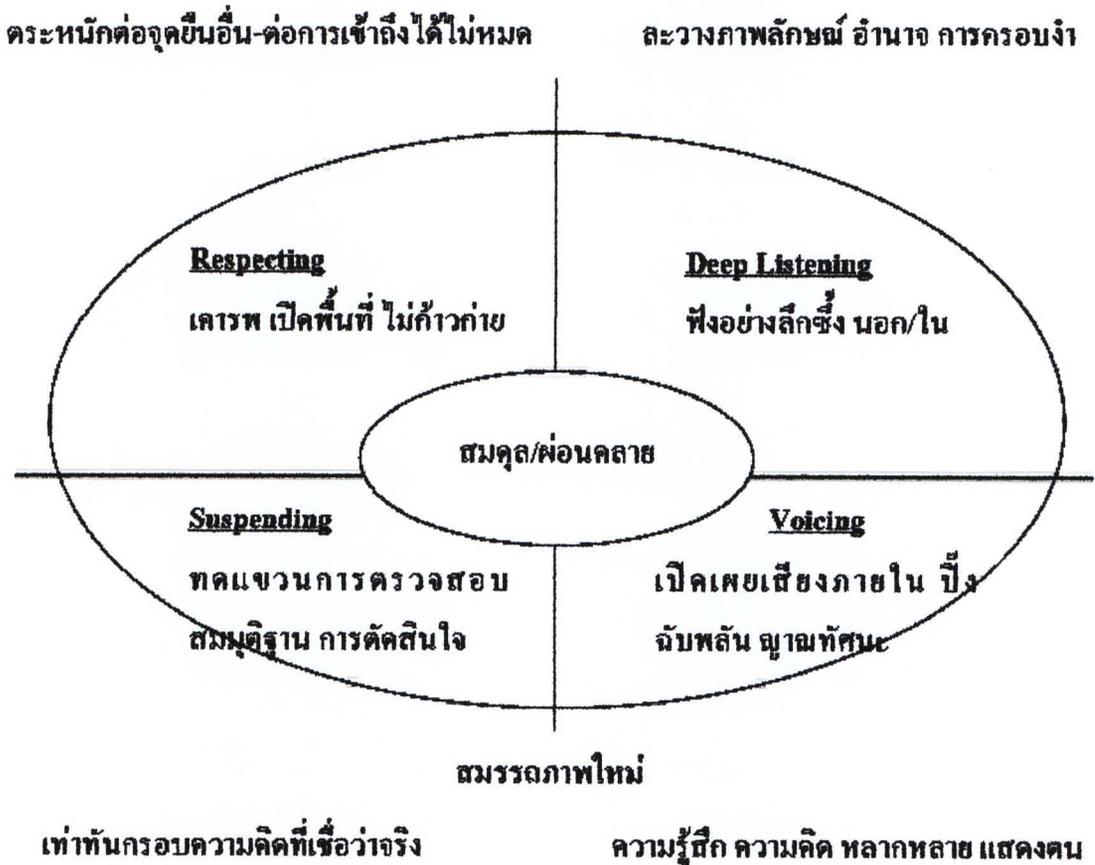
3.3.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์หัวหน้าสาขาวิชา อาจารย์ เจ้าหน้าที่หลักสูตร และนักศึกษา แบบทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ มีการนัดหมาย เวลา สถานที่แน่นอนไว้ก่อน รวมทั้งมีการบันทึกเทปการสัมภาษณ์เป็นทางการ โดยเฉพาะกับหัวหน้าสาขาวิชาและอาจารย์บางท่านที่ผู้วิจัยไม่ค่อยสนิทสนมมากนัก จะใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ส่วนการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ มีการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ แบบเจาะลึกโดยมีจุดสนใจเฉพาะ และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยใช้มากที่สุดในการลงสนามครั้งนี้ ผู้วิจัยก็จะคุยสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเด็นที่วิจัยด้วยการสอบถามความรู้สึกนึกคิด โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเปิดเผยตรงไปตรงมา นอกจากนี้ในการสัมภาษณ์แบบพบปะตัวต่อตัวแล้ว ผู้วิจัยยังได้ใช้การสนทนาทางโทรศัพท์ และทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) อีกด้วย

3.3.3 การล้อมวงสนทนา (Council Facilitation) ผู้วิจัยใช้การล้อมวงสนทนา ร่วมกับอาจารย์ผู้จัดการเรียนรู้และนักศึกษา มีการดำเนินการโดยมีอาจารย์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้เปิดประเด็น และคอยช่วยทั้งกลุ่มรักษาขอบเขตของคนในวงสนทนาทั้งในด้านเนื้อหาและพฤติกรรม เริ่มการสนทนาโดยการสงบนิ่งสักครู่ที่นำพาสู่ความรู้สึกสงบกับปัจจุบัน จากนั้นเริ่มต้นจากวิธีการเช็คอิน (Check-in) ซึ่งเป็นวิธีที่ช่วยให้คนเข้ามาอยู่ในกรอบความคิดของวงสนทนาและย้ำเตือนทุกคนถึงข้อตกลงที่แสดงถึงเจตจำนงหรือเป้าหมาย กระบวนการนี้ช่วยให้คนมั่นใจว่าตนกำลังอยู่กับปัจจุบันขณะทั้งร่างกายและจิตใจ โดยผู้ร่วมวงสนทนาบอกชื่อและแนะนำตนเองสั้น ๆ ก่อนจะแบ่งปันความรู้สึกนึกคิดถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตนเอง ขณะที่ผู้พูดนั้น จะมีวัตถุที่เรียกว่า "Talking piece" เป็นวัตถุที่ส่งต่อกันโดยตรงได้ง่ายดาย อาจเป็นวัตถุธรรมชาติ เช่น ก้อนหินหรือกิ่งไม้ เป็นต้น มีเพียงคนที่ถือวัตถุอยู่นั่นที่พูดโดยที่สมาชิกคนอื่น ๆ ในวงจะไม่ทำการรบกวนใด ๆ Talking piece จะใช้เมื่อไรก็ตามที่ต้องการจะดำเนินการสนทนาให้เป็นไปช้าลง เพื่อให้สามารถรวบรวมเรื่องราวหรือข้อมูลของทุกคนได้ดียิ่งขึ้น สมาชิกหนึ่งคนหยิบ talking piece ขึ้น แบ่งปันเรื่องราวของเขากับคนอื่น ๆ จากนั้นก็ส่งมันต่อไป talking piece จะถูกส่งต่อไปรอบ ๆ วง ไม่ว่าจะโดยการเรียงลำดับหรือจะโดยการอาสาพูด จนกระทั่งทุกคนได้มีส่วนร่วมทั้งหมด

3.3.4 การสนทริยสนทนา (Dialogue/ Bohmian Dialogue) ผู้วิจัยประยุกต์ใช้สนทริยสนทนาทั้งกับหัวหน้าสาขาวิชา อาจารย์ เจ้าหน้าที่หลักสูตร และนักศึกษา เพื่อสร้างความเป็นกัลยาณมิตรนำมาซึ่งข้อมูลในเชิงลึก สนทริยสนทนาเป็นแนวทางการสนทนาที่มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างคู่สนทนาและเปิดโลกทัศน์ให้เห็นความเชื่อมโยงกันของสิ่ง

ต่าง ๆ ทั้งหมด สุนทรียสนทนาเป็นเครื่องมือที่พัฒนามาจากกระบวนการค้นแบบวิทยาศาสตร์ใหม่ที่เชื่อว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ และทุกชีวิตบนโลกนี้เชื่อมร้อยเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่สามารถพิจารณาแยกส่วนออกจากกันโดยลำพัง (วิศิษฐ์ วังวิญญู, 2548) หลักการและสภาวะของการสนทนาปฏิบัติดังนี้

แผนภาพที่ 4.1 หลักการสุนทรียสนทนา

จากหลักการสุนทรียสนทนามีวิธีการปฏิบัติที่เริ่มต้นด้วยการฟัง (Deep Listening) ในที่นี้จะเป็นการฟังที่ไม่ได้มุ่งหวังสิ่งใดที่คาดว่าจะได้จากการสนทนา และไม่ใช้การฟังเพื่อเจาะคำตอบ แต่เป็นการฟังที่รับเอาความคิดทั้งหมดของผู้พูด ผู้ฟังยังต้องมีสมาธิไม่วกแวกไปจากเรื่องที่ฟังอยู่ หยุดใช้ความคิดในเรื่องอื่นขณะที่ฟัง กล่าวได้ว่าเป็นการฝึกสติทำให้เกิดภาวะการว่างจากความคิดของตน เพื่อรับเอาความคิดของผู้พูดหรือคู่สนทนา ปฏิบัติด้วยการเคารพ (Respecting) เป็นการปฏิบัติต่อคู่สนทนาประหนึ่งเขาเป็นตัวเราเอง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในความดีงามในตัวของคุณสนทนา หากเกิดความรู้สึกสงสัยลังเล กลัวหรือวิตกกังวล จะ

ไม่สามารถเกิดความคิดสร้างสรรค์ดังกล่าวนี้ได้ การเคารพจะทำให้เกิดสมาธิในวงสนทนา การสุนทรียสนทนานั้นจำเป็นต้องเว้นจากการตัดสินให้คุณค่าเรื่องที่ฟัง เว้นการประเมินหรือทำนายเรื่องของกลุ่มสนทนา รวมทั้งการไม่ใช้ทัศนคติแบบชั่วคราวข้ามเรียกว่า การห้อยแขวน (Suspending) เป็นการมองและเข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นแบ่งออกเป็นสองด้านที่ตรงข้ามกัน เมื่อเกิดการห้อยแขวนจะทำให้เกิดปัญญา การห้อยแขวน การฟังและการเคารพ ทั้ง 3 ส่วนนี้จึงเสริมกันและกันเสมือนสติสมาธิและปัญญา วิธีการสุดท้ายที่ใช้ในการปฏิบัติในวงสุนทรียสนทนาคือ การพูดเมื่อเรารู้สึกอย่างจริงจัง และพูดโดยเปิดเผยอารมณ์ความคิดที่เกิดขึ้นในใจทั้งหมดออกมา ไม่ใช่การเล่าสิ่งที่เป็นความรู้ที่เราจำได้ขึ้นใจหรือเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบริบทขณะนั้น การปฏิบัติเช่นนี้เป็นการฟังเสียงของเรา (Voicing) นั่นเอง

3.3.5 การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ที่รวบรวมมาได้นำมาจัดหมวดหมู่ เพื่อใช้ประกอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตรวมทั้งการวิเคราะห์เพื่อสรุปข้อมูล

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการวิจัย แต่เพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำตรงยิ่งขึ้น ผู้วิจัยใช้เครื่องมือช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสังเกตรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในอุดมศึกษา แนวทางการสัมภาษณ์และสนทนา แบบบันทึกการสังเกตการณ์จัดการเรียนรู้ แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร แบบบันทึกการสังเกตคุณลักษณะของผู้เรียน และแบบบันทึกการสัมภาษณ์และการสนทนา นอกจากนี้ผู้วิจัยมีอุปกรณ์ภาคสนามประกอบการวิจัยเช่น สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปและกล้องวิดีโอ